FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ

Puşkin Konuşması

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2009-2012 (2 baskı)
© 2009 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Пушкинская Речь
© Önsöz: Joseph Frank, "The Pushkin Festival", *A Writer in His Time*, Princeton University Press, Princeton, 2010.
Aslı Karasuil Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Georges Borchardt, Inc.'den alınmıştır.
© Sonsöz: W. J. Leatherbarrow, "Pushkin and the Early Dostoyevsky", *Modern Language Review*, sayı 74.2, Cambridge, Nisan 1979.

İletişim Yayınları 1383 • İletişim Klasikleri 42
ISBN-13: 978-975-05-1789-1
© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2015, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Edvard Munch, "Güneş", 1910-1913
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Beyza Altay, Ayla Karadağ
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ

Puşkin Konuşması

Пушкинская Речь

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN *Tektaş Ağaoğlu*

JOSEPH FRANK'İN ÖNSÖZÜ VE
W. J. LEATHERBARROW'UN SONSÖZÜYLE

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ doktor bir babanın oğlu olarak, 11 Kasım 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve alkolik bir baba ile hasta bir anne arasında geçirdi. Küçük yaştan itibaren edebiyatla ilgilenmeye başladı ve Puşkin, Goethe, Cervantes gibi yazarlarla tanıştı. 1837'de annesini kaybetti ve ertesi yıl St. Petersburg'daki Askerî Mühendislik Okulu'na gönderildi. Babasının ani ve şüpheli ölüm haberini burada aldı. Bu kayıp üzerine bunalıma giren Dostoyevski, 1839 yılında ilk sara nöbetini geçirdi. 1844'te edebiyatla daha yakından ilgilenebilmek için askerlik mesleğinden istifa etti. 1846'da ilk romanı *İnsancıklar* yayımlandı ve edebiyat çevrelerinde büyük ilgiyle karşılandı. Ne var ki ardından gelen çalışmaları *Öteki* (1846), *Ev Sahibesi* (1847), *Beyaz Geceler* (1848) aynı başarıyı sağlayamadı ve ilk romanında kendisine destek veren ünlü eleştirmen Belinski'nin alaylarına hedef oldu. Aşırı duyarlı ve sinirli bir kişiliğe sahip olan Dostoyevski bunun üzerine ruhsal çöküntü yaşayarak hastalandı. 1849'da Çar I. Nikola'nın baskıcı yönetimine karşı faaliyetlerinden dolayı tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. İnfazın uygulanmasına dakikalar kala, cezası Sibirya'da dört yıl kürek mahkûmiyetine çevrildi. Hapiste okumasına izin verilen tek eser *İncil*'di. Bu süre boyunca etrafını kuşatan, horlanan ve ezilen kesimi yakından tanıma fırsatı buldu. 1854'te serbest bırakıldıktan sonra Semiapalatinsk'te zorunlu kışla hizmetine gönderildi ve subaylığa kadar yükseldi. 1857'de yoksul ve dul Marya Dimitriyevna İsayeva ile kendisine mutluluk getirmeyen bir evlilik yaptı. Edebiyata dönüşü *Amcanın Rüyası* (1859) isimli, mizah öğeleri barındıran Gogolvari öyküyle oldu. Aynı yıl yayımladığı kısa romanı *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* (1859) de istediği ilgiyi göremedi. 1860'ta tefrika edilen ve toplum dışına itilmiş kişilerin anlatıldığı *Ölü Bir Evden Hatıralar* ile kendini edebiyat çevrelerine tekrar kabul ettirdi. Tolstoy ve Turgenyev'in övdüğü eser Sibirya'daki mahkûmiyetinden derin izler taşıyordu. 1861'de ağabeyiyle birlikte *Vremya* (Zaman) adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Bu dergide Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazıları yayımladı. Ardından, eleştirmenlerin sert tepkilerine sebep olan fakat okur tarafından beğeniyle karşılanan *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* yayımlandı. Yoğun çalışma temposu nedeniyle sağlığı bozulan Dostoyevski, doktorunun tavsiyesi üzerine 1862'de hayalini kurduğu Avrupa seyahatine çıktı. Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan bu kısa gezinin ardından, 1863'te Batı kültürünü eleştirdiği *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*'nı kaleme aldı. Aynı yıl yayımlanan bir yazı sebebiyle dergisi kapatılınca yeniden mali krize sürüklendi. Maddi sıkıntılarından kurtulma umuduyla Almanya, Wiesbaden'e kumar oynamaya ve bir süredir ilişki yaşadığı Polina Suslova ile buluşmaya gitti. Birkaç yıl sonra yayımladığı *Kumarbaz* bu dönemde yaşadığı büyük yıkımları anlatır. 1864'te Rusya'ya döndükten sonra ağabeyiyle *Epoha* (Çağ) adında yeni bir dergi çıkardı ve *Yeraltından Notlar*'ı burada tefrika etmeye başladı. Aynı yıl karısını ve ağabeyini kaybetti. Bunu izleyen on yıl boyunca, Dostoyevski art arda *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Cinler* (1872), *Delikanlı* (1875) gibi başyapıtlarını kaleme aldı. Sürekli borç baskısı altında yaşayan ve alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha hızlı çalışmak için işe aldığı yirmi yaşındaki sekreteri Anna Grigoriyevna Snitkina'yla, karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Bu evlilikten doğan kızı üç aylıkken ölünce derin bir sarsıntı yaşadı ve deliliğin eşiğine kadar sürüklendi. Bu dönemde yoksulluk, sara nöbetleri ve kumar tutkusuyla boğuştu. 1874'te solunum yetmezliği tedavisi için bir süreliğine Almanya'ya gitti. 1880'de Puşkin anıtının açılışında konuşma yapmak üzere Moskova'ya davet edildi; konuşması hem halk üzerinde hem de edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Yazarlık hayatı boyunca işlediği önemli temaları bir araya getirdiği *Karamazov Kardeşler*'i ölümüne üç ay kala tamamladı. Dostoyevski 9 Şubat 1881'de St. Petersburg'da hayatını kaybetti. Kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı cenaze töreninin ardından, Tihvin Mezarlığı'na defnedildi.

İÇİNDEKİLER

KİTABA DAİR GÖRSELLER *7*

KRONOLOJİ *13*

ÖNSÖZ
PUŞKİN TÖRENİ / JOSEPH FRANK *25*

Puşkin Konuşması

I. Bir Açıklama *59*

II. Puşkin Üzerine Konuşma *71*

III. Bay Gradovski'ye Cevap *93*

SONSÖZ
DOSTOYEVSKİ'NİN İLK DÖNEM ESERLERİ VE PUŞKİN /
W. J. LEATHERBARROW *137*

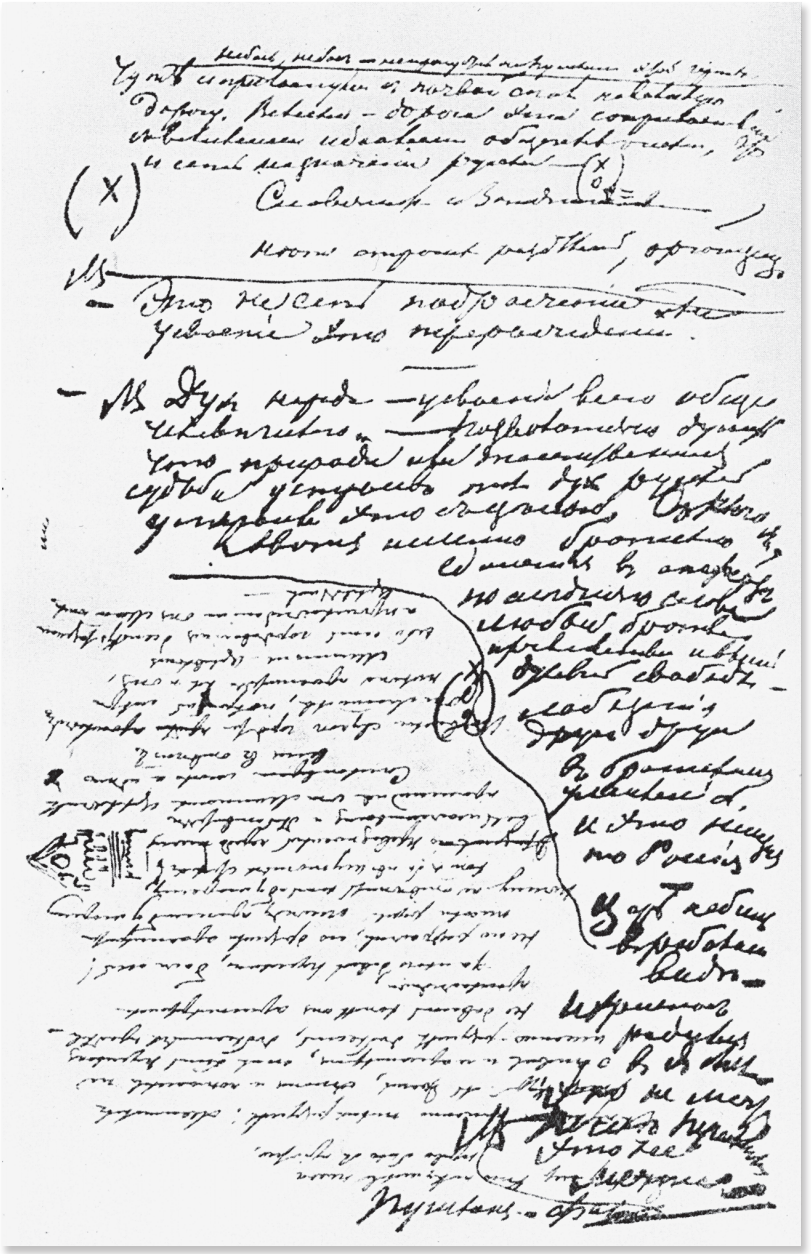

Puşkin Konuşması'nın çalışma notlarından bir sayfa.

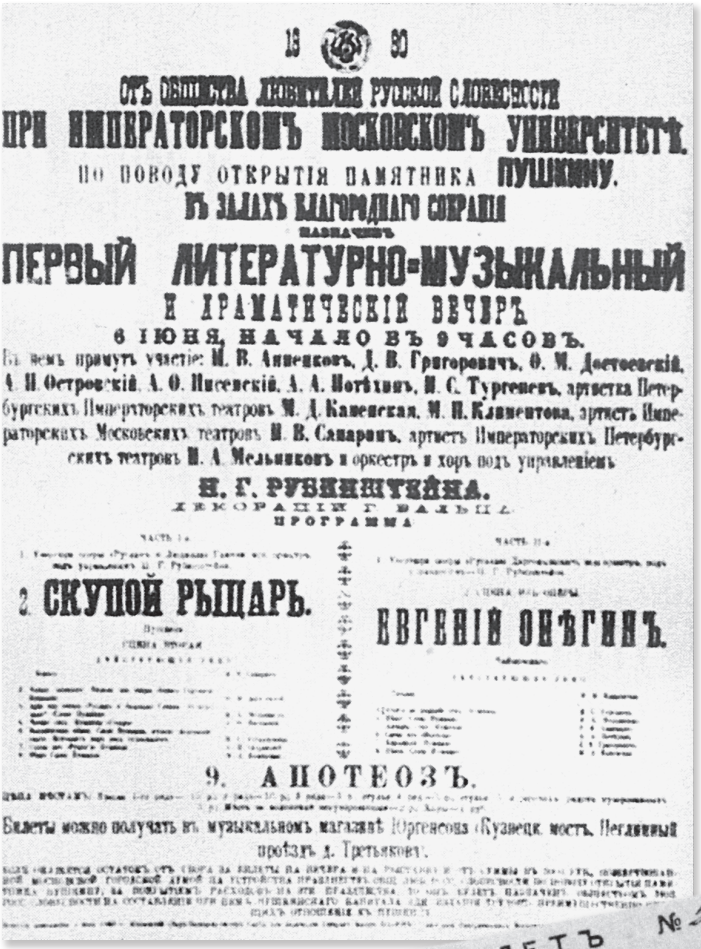

18 80

ОТЪ ОБЩЕСТВА ЛЮБИТЕЛЕЙ РУССКОЙ СЛОВЕСНОСТИ
ПРИ ИМПЕРАТОРСКОМЪ МОСКОВСКОМЪ УНИВЕРСИТЕТѢ.
ПО ПОВОДУ ОТКРЫТІЯ ПАМЯТНИКА ПУШКИНУ.
ВЪ ЗАЛАХЪ БЛАГОРОДНАГО СОБРАНІЯ
НАЗНАЧЕНЪ
ПЕРВЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-МУЗЫКАЛЬНЫЙ
И ДРАМАТИЧЕСКІЙ ВЕЧЕРЪ
6 ІЮНЯ, НАЧАЛО ВЪ 9 ЧАСОВЪ.

Въ немъ примутъ участіе: М. В. Аненковъ, Д. В. Григоровичъ, Ѳ. М. Достоевскій, А. Н. Островскій, А. Ѳ. Писемскій, А. А. Потѣхинъ, И. С. Тургеневъ, артистка Петербургскихъ Императорскихъ театровъ М. Д. Каменская, М. Н. Климентова, артистъ Императорскихъ Московскихъ театровъ И. В. Самаринъ, артистъ Императорскихъ Петербургскихъ театровъ П. А. Мельниковъ и оркестръ и хоръ подъ управленіемъ

Н. Г. РУБИНШТЕЙНА.

ДЕКОРАЦІИ Г. ВАЛЬЦА.

ПРОГРАММА

ЧАСТЬ I-я.

2. СКУПОЙ РЫЦАРЬ.

ЧАСТЬ II-я.

ЕВГЕНІЙ ОНѢГИНЪ.

9. АПОТЕОЗЪ.

Билеты можно получать въ музыкальномъ магазинѣ Юргенсона (Кузнецк. мостъ, Неглинный проѣздъ д. Третьякова).

БИЛЕТЪ № 284

ДЛЯ ВХОДА

НА ТОРЖЕСТВЕННОЕ СОБРАНІЕ

МОСКОВСКАГО УНИВЕРСИТЕТА

4 Іюня 1880 года,

~~26 Мая~~

ПОСВЯЩЕННОЕ ЧЕСТВОВАНІЮ ПАМЯТИ ПУШКИНА.

Ректоръ

• Moskova'da Puşkin'in onuruna yapılan kutlamaların programı ve giriş bileti (Haziran 1880).

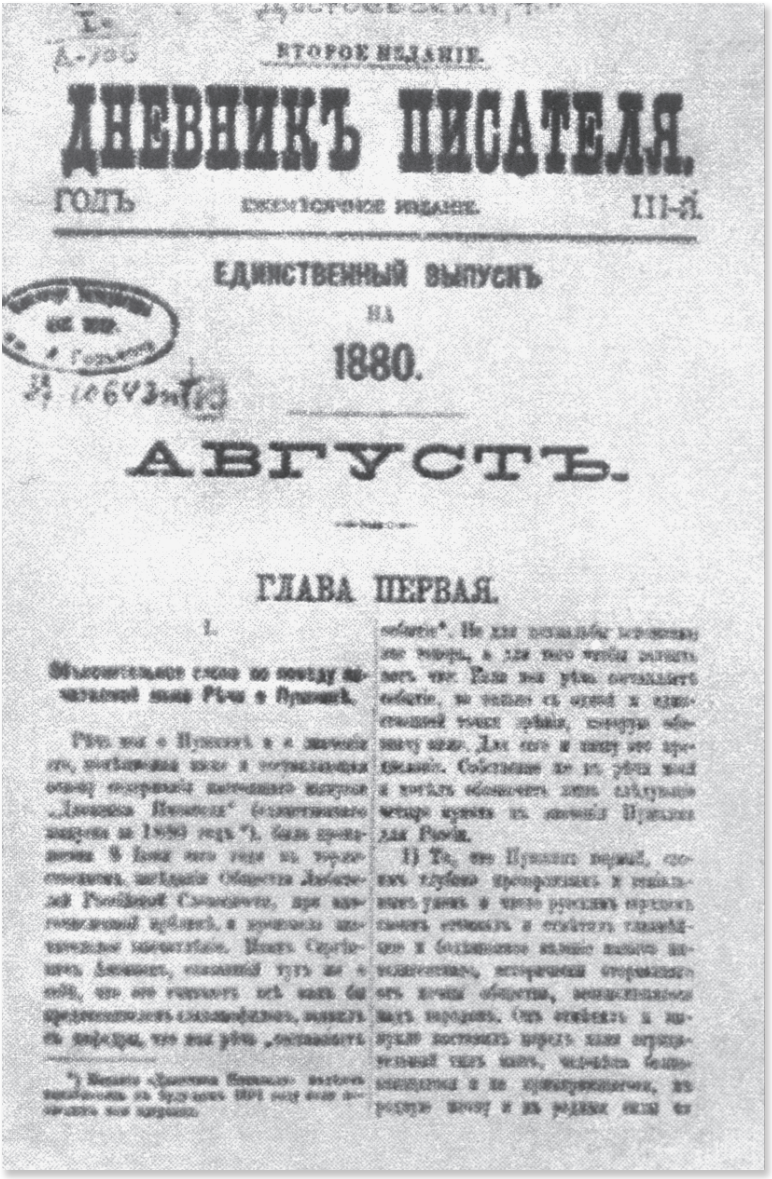

ВТОРОЕ ИЗДАНІЕ.

ДНЕВНИКЪ ПИСАТЕЛЯ.

ГОДЪ ЕЖЕМѢСЯЧНОЕ ИЗДАНІЕ. III-й.

ЕДИНСТВЕННЫЙ ВЫПУСКЪ

НА

1880.

АВГУСТЪ.

ГЛАВА ПЕРВАЯ.

I.

Объяснительное слово по поводу начальной ниже Рѣчи о Пушкинѣ.

Puşkin Konuşması'nın yayımlandığı Ağustos 1880 tarihli *Dnevnik Pisatelya* (Bir Yazarın Günlüğü) dergisinin kapağı.

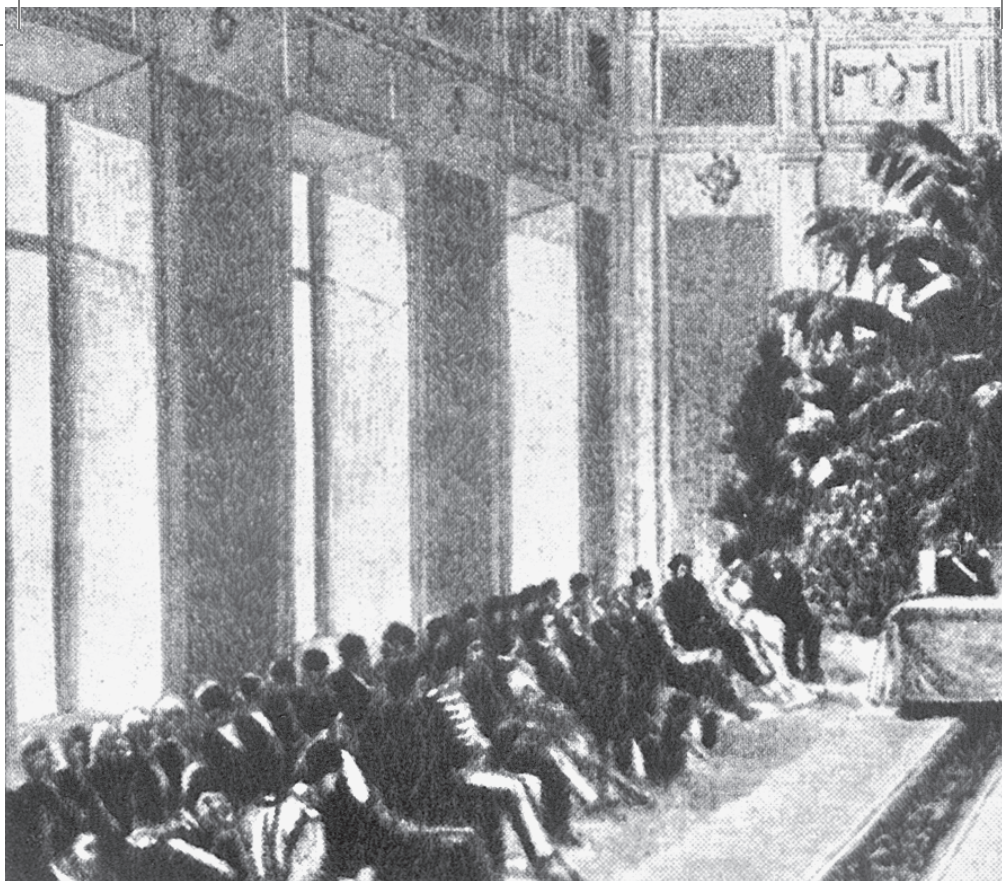

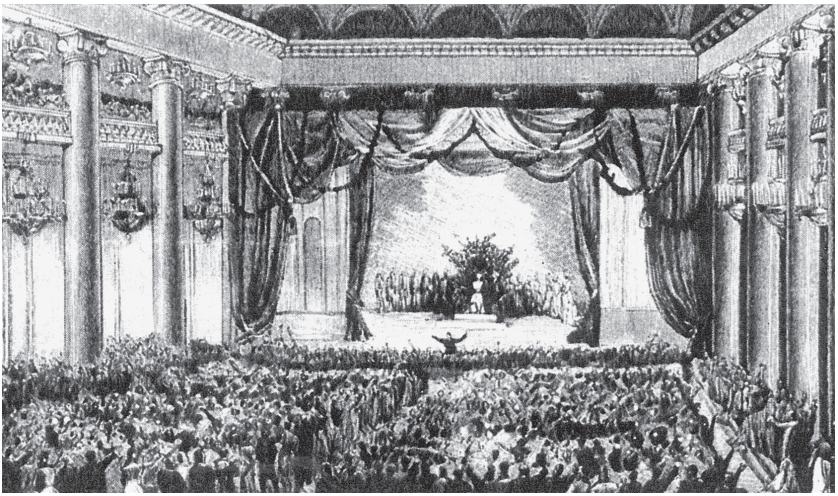

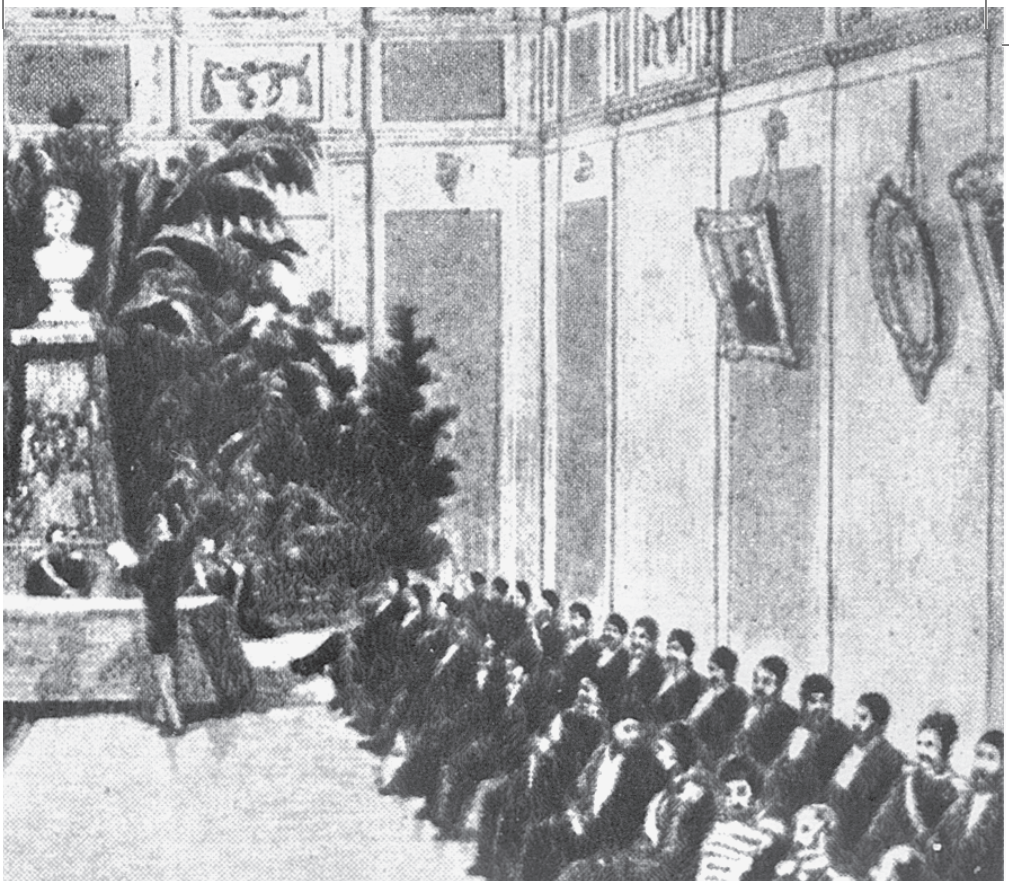

- N. Tchkhov'un çizimiyle 6 Haziran 1880'de Soylular Meclisi'nde Dostoyevski'nin de Pimen'in *Boris Godunov*'undan bir monolog okuduğu Puşkin için düzenlenen tören (üstte).

- N. Tchkhov'un çizimiyle 8 Haziran 1880'de Soylular Meclisi'nde, Dostoyevski'nin Puşkin konuşmasını yaptığı Puşkin için düzenlenen tören (solda).

- Moskova'daki Puşkin Anıtı'nın açılışı (sağda).

I
Bir Açıklama

Bir Yazarın Not Defteri'nin bu sayısında başlıca konu olarak sunduğumuz konuşmayı bu yıl Haziran ayının sekizinde, Rus Edebiyatını Sevenler Derneği'nin büyük toplantısında kalabalık bir dinleyici topluluğu önünde yaptım. Konuşmam büyük heyecanla karşılandı. Konu: Puşkin, Puşkin'in önemi ve anlamıydı. Bir ara kürsüye çıkarak herkesin kendisine Slavcıların önderi gözüyle baktığını hatırlatan İvan Sergeyeviç Aksakov, konuşmamın başlı başına bir olay olduğunu söyledi. Şimdi kendimi göklere çıkarmak için değil, şu noktayı belirtmek istediğim için bundan bahsediyorum: Konuşmam gerçekten bir olay olduysa, bu sadece ve sadece tek bir açıdan doğrudur. Şimdi niyetim bunu biraz daha açmak, bu önsözü onun için yazıyorum. Konuşmamda Puşkin'in Rusya için taşıdığı önemi şu dört görüş açısından açıklamaya çalıştım:

1. Derin sezgisi, dehası ve apak Rus yüreğiyle Puşkin, çağdaş aydın toplumumuzun tutulduğu hastalığı belli başlı belirtileriyle görüp ortaya serenlerin ilki olmuştur. Puşkin'in ele aldığı toplum katı, bu topraktan köklerini koparmış, hal-

kın üstüne çıkmış ufacık bir zümreydi. Puşkin bu zümreyi kurcalayıp aramızdaki olumsuz adam örneğini bize gösterdi. Huzursuz, istediğini bulamamış bir adamdır bu. Kendi ülkesine, kendi ülkesinin gücüne inancı kalmamıştır. Sonunda hem Rusya'yı, hem de kendini (yani kendi toplum katını, kendi aydın ortamını) inkâra kadar varır. Başkalarıyla birlikte çalışmaya yanaşmaz, fakat çektiği acı içten ve gerçektir. Aleko ve Onyegin, edebiyatımızda sürüyle rastladığımız benzerlerinin öncüleri oldular. Onların ardından; Pekorinler, Çiçikovlar, Rudinler, Lavrenzkiler, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ındaki Bolkonskiler, daha başkaları sökün etti ve ilk önce Puşkin'in ortaya attığı kavramın gerçeğe ne kadar uygun olduğunu gösterdi. Petro'nun büyük devrimlerinden sonra içimizde beliren bu korkunç toplum illetini bulup çıkaran insanı, onun akıl ve deha yüceliğini ne kadar övgüyle, sevgiyle ansak yeridir. Puşkin gelip yaraya parmak basmasaydı bugün illetimizi böyle yakından bilemeyecektik. Bizi ilk avutan da o oldu. İlletin öldürücü olmadığı umudunu bize o aşıladı. Rus toplumu iyileştirilebilirdi, yeni baştan canlandırılabilirdi... eğer halkın gerçeğine kapılarını açık tutarsa.

2. İlk o oldu bize gerçeği gösteren. Sahiden ilk o oldu. Kim vardı daha önce? Doğrudan doğruya Rus ruhundan kopup gelen, halkımızın, kendi öz toprağımızın gerçeğinden fışkıran Rus ahlâk güzelliği ilk Puşkin'in aramıza kattığı kişilerde kendini buldu. Tanık mı istiyorsunuz? İşte Tatyana: Korkunç yalandan kendini koruyan olgun Rus kadını. Tarih sayfalarında yaşayan kişiler: *Boris Godunov*'daki keşiş ve diğerleri. Gerçekçi bir gözle çizilmiş tipler: *Yüzbaşının Kızı*'ndaki gibi, daha birçokları gibi. Şiirlerinde, hikâyelerinde, hatıralarında, hatta Pugaçov İsyanı'nı anlatan satırlarında bulacaksınız onları. Rus'un, Rus benliğinin gerçek, olumlu güzelliğini yansıtırlar; hepsi de halkın kendi içinden çıkarttığı insanlardır. İşte her şeyden önce bu noktayı belirtmemiz

gerekiyor. Artık gerçeği olduğu gibi söylemeliyiz: Bugünkü medeniyetimizde, bu sözde Avrupa medeniyetinde (zaten hiçbir zaman bizim olmadı bu medeniyet), yüzeysel olarak benimseyip hilkat garibelerine çevirdiğimiz Avrupa kavramları ve Avrupa kalıplarında bulmadı Puşkin bu güzelliği; doğrudan doğruya halkın gönlünde, halkın kendi gerçeğinde buldu. Böylelikle, tekrar ediyorum, illeti gözler önüne serdi, aynı zamanda bize büyük umut kapısını da açtı. "Halkın bilincine inan. Halk bilincinin gösterdiği yolun dışında kurtuluş yolu arama, kurtulacaksın," böyle diyordu. Puşkin'i gerçekten anlamaya çalışınca insan ister istemez bu sonuca varıyor.

3. Puşkin'in bizim için önemini belirtmeye çalışırken üzerinde durduğum üçüncü nokta, Puşkin'in sanatçı dehasının en kendine özgü tarafıdır. Ondan önce kimsede görmüyoruz bunu; evrensel sevgi gücü, başka milletlerin yaratıcı damarını hiç şaşmadan bulabilme gücü. "Konuşma"mda Avrupa'nın bazı yüce dehalar yetiştirdiğini söyledim. Bir Shakespeare, bir Cervantes, bir Schiller mesela. Ne ki Puşkin'de bulduğumuzu bunların hiçbirinde bulamıyoruz. Yalnız evrensel sevgisi değil, başka milletlerin damarına girebilme gücü de akla durgunluk veren yeterliliğiyle dikkatimizi çekiyor. Dehasının en kendine özgü yanı olan, onu bütün dünya sanatçılarından ayıran, bütün dünya sanatçıları arasında yalnız onda gördüğümüz bu özelliği altını çizerek belirtmekten kendimi alamazdım. Bunu söylerken niyetim Shakespeare gibi, Schiller gibi büyük Avrupa dehalarını küçümsemek değildi; sözlerimden ancak bir aptal bu kadar aptalca bir sonuç çıkarır. Shakespeare'in yarattığı Aryan ırkı tiplerinin evrensel kapsamına, onun sonsuz derinliklerine yan gözle bakmak bana düşmez. Shakespeare'in Otello'su bir İngiliz değil de gerçekten Venedikli bir Arap olsaydı şairin eserine değişik bir renk, bölgesel bir özellik katmış olurdu, o kadar; Shakes-

peare'in yarattığı tipin evrensel anlamı değişmeyecekti, çünkü Shakespeare söylemek istediğini bir İtalyan'ın ağzından da aynı güçle söyleyebilirdi. Bir daha söyleyeyim, Puşkin'in yabancı milletlerin yaratıcı damarını bulabilme gücüne dikkati çekerken bir Shakespeare'in, bir Schiller'in evrensel önemini küçümser görünmek istemem, sadece bu güçte, bu gücün derinliğinde bizim için nasıl büyük ve öncü bir işaretin yattığını belirtmek istedim. Çünkü:

4. Bu güç Rusya'nın kendi gücüdür, bizim milli gücümüzdür. Puşkin sadece paylaşıyor bunu Rus halkıyla ama işinin eri bir sanatçı olarak onu bütün yoğunluğuyla kendi alanında, kendi sanatında dile getiriyor. Halkımızın eğilimi gerçekten sevgiyedir, barışadır. Petro'nun devrimlerinden bu yana geçen iki yüz yıl içerisinde halk bu eğilimini tekrar ve tekrar açığa vurmuştur. Konuşmamda halkımızın gönlünde yatan bu gücü belirtirken, gelecek için önümüzde parlayan büyük umudun, belki de en büyük umudun bu gerçekten kaynaklandığını göstermeden edemezdim. Bu arada özellikle belirttim ki, içimizde kaynayan Avrupa özlemi bütün özentili tutumuna, bütün aşırılıklarına rağmen temelde doğru ve gereklidir; temelde doğru ve gerekli olduğu kadar halkın desteğini de kazanmıştır. Bu özlem, milli bilincin istekleriyle, hedefleriyle el ele gitmektedir ve hiç şüphesiz Avrupa'ya öykünmenin çok ötesine varan bir amaç gütmektedir. Konuşmam çok kısa olduğu için düşüncemi gerektiği gibi açıklayamadım. Fakat söylediklerimde güç anlaşılır bir yan olduğunu sanmıyorum. "Belki de bu zavallı, perişan ülke bir gün gelecek bütün dünyaya yeni bir ülkü aşılayacak," dediğim için bana kızanlar haksızlık ederler. Avrupa ülkeleri gibi dört başı mamur toplumlar için "yeni sözler" söylemeyi hedeflemeden önce ekonomik, bilimsel ve toplumsal gelişmemizi tamamlamak gerektiğini iddia etmek gülünçtür. Zaten konuşmamda da özellikle belirttim: Ekonomik ve toplum-

sal başarılar alanında Rusya'yı Batılı milletlerle kıyaslamaya kalkışmıyorum; sadece diyorum ki, kendine özgü sağduyusu ve ağırbaşlılığıyla Rus halkının dehası, evrensel insanlık ülküsünden yana çıkmaya bütün milletler arasında belki de en yatkın olanıdır; çünkü Rus halkının tutumu karşıtlıkları bağışlayan, birbirine benzemezliklere hayat hakkı tanıyan, aykırılıkları hoş gören bir tutumdur; çelişkileri yumuşatmaya, insanlar arasında kardeşlik bağlarını canlı tutmaya eğilimlidir. Ekonomik bir özellik değil, ahlâkî bir özelliktir bu. Rus halkının bu yanını inkâr edebilir miyiz? Rus milleti kendini halktan ayırmış Avrupalılaşmış aydınların yan gelip yatmaları, gelişmeleri, güç kazanmaları uğruna emek vermeye mahkûm bilinçsiz bir sürü müdür? Kim söyleyebilir öyle olduğunu? Halkın çoğunluğunun kendi başına ölü bir durağanlığı temsil ettiğini, bu halktan hiçbir şey beklenemeyeceğini, bu halka hiçbir şekilde bel bağlanamayacağını kim iddia edebilir? Gel gör ki hiç de az değil bu iddiada olanlar. Oysa ben tuttum, bambaşka bir düşünceyle ortaya çıkmak cüretini gösterdim. Bir daha söyleyeyim, "bu hayalimi" (konuşmamda öyle demiştim) etraflıca, gerektiği gibi kanıtlama fırsatı bulamadım; fakat en azından konuşmamda ortaya çıkmaktan da kendimi alamadım. Ekonomik ve toplumsal konularda Batı'nın seviyesine ulaşmadan yoksul ve perişan yurdumuzun böyle ulu özlemlere kapılamayacağını sanmak kelimenin tam anlamıyla saçmalıktır derim. Gönlün ahlâk hazineleri, hiç değilse temel yapılarında, ekonomik güce bağlı değillerdir. Üst sınıflar bir yana bırakılacak olursa bu yoksul, perişan ülke bugün tam bir birlik içinde yaşıyor. Seksen milyonluk bu halk, Avrupa'nın hiçbir yerinde rastgelmeyeceğiniz bir görüş birliğinin sözcüsüdür. Hiç değilse sadece bu yüzden, bu toprakların perişan olduğunu, hatta yoksul ve zavallı olduğunu hiç kimse söyleyemez. Oysa Avrupa'da (onca hazinenin yığıldığı o Avrupa'da) bütün

Avrupa uluslarının toplumsal temelleri baştan aşağı sallantıda. Belki yarın çöküp gidecek, ardında tek bir iz bırakmayacak; yerinde yepyeni, öncekine hiç benzemeyen bir başka yapı oluşacak. Avrupa'nın toplayıp kilerine yığdığı bütün zenginlikler bir araya gelse Avrupa'yı çöküntüden kurtaramayacak, çünkü "göz açıp kapayana kadar bütün zenginlikler de yerle bir olacak." İşte bu irin tutmuş, kokuşmuş toplum düzeni, her ne pahasına olursa olsun ulaşılması gereken bir hedef olarak sunuluyor halka. Önce oraya ulaş, diyorlar, ondan sonra Avrupa'nın kulağına kendi gerçeğini fısıldayabilirsin! Biz diyoruz ki, bugünkü ekonomik yoksulluğumuz içinde, hatta bundan da feci yoksulluklar pençesinde bile, sevgi temeline dayanan evrensel bir kardeşlik kavramını benimsemek, el üstünde tutmak mümkündür. Tatar istilasından sonraki ya da Rusya'yı tek başına milli birlik bilincinin kurtardığı Güçlükler Çağı'ndan sonraki devirleri hatırlayın. Öylesine yoksulluklar içinde bile bu gücü korumak, el üstünde tutmak mümkündür. Sonra şu da var; bütün insanları sevmek, insanlık birliği ülküsünü içimizde canlı tutmak mı istiyoruz; bize benzemiyorlar diye yabancı milletlerden nefret etmeme gücünü yitirmemek mi istiyoruz; illa her şey bizim olsun deyip öbür milletleri soyup soğana çevirecek kadar (Avrupa'da böyle düşünen, böyle yaşayan milletler yok değildir, bilesiniz) bencillik duygularımızın ölçüsünü elden kaçırır bir hale gelmemek mi istiyoruz; bütün bunlar için zengin bir millet olmamız, Avrupa'nın toplum düzenini benimsememiz gerekiyorsa, yarın yerle bir olabilecek bu Avrupa düzenine maymunlar gibi öykünmeye ne zorumuz var? Rus toplumunun kendi gücüyle, kendi milli kaynakları yönünde gelişmesine hâlâ meydan verilmeyecek mi? Köleler gibi Avrupa'nın peşinden giderek kendi kişisel varlığını yitirmesi mutlaka gerekli mi? Öyleyse Rusya'nın, Rus halkının can damarında neler yatıyor? Canlı bir yapının ne

olduğundan haberleri var mı bu beylerin? Ağızlarından da hiç düşürmezler doğa bilimleri sözünü! İki yıl kadar oluyor, arkadaşlarımdan biri azılı bir Batılılaşma taraftarına, "Halk bunu kaldırmaz," demişti. Aldığı cevap şu oldu: "Öyleyse halk ezilmelidir!" Kıyıda köşede kalmış önemsiz biri de değildi bu adam, aydınlarımızın önderlerinden biriydi. Hikâye doğrudur.

Bu dört açıdan Puşkin'in bizim için ne gibi bir önemi olduğunu gösterdim. Konuşmam, dinleyenler üstünde büyük bir etki yarattı. Söylediklerimin ne kendi başına bir değeri vardı, bunu özellikle belirtmek isterim, ne de konuşma tarzımda dikkati çekecek bir yön vardı (bu noktada bana karşı çıkanlarla aynı düşüncedeyim; övünmeye değer bir yanım olmadığını biliyorum). İçten konuşmuş olmam –hatta şunu söyleyebilirim– ortaya koyduğum gerçeklerin ağırlığı bu etkiyi doğurdu. Fakat İvan Sergeyeviç Aksakov'un sözünü ettiği "olay" neredeydi? Şurada: Slavcılar ya da Rus partisi dediğimiz topluluk (evet, bir de Rus partimiz var!) Batılılaşma taraftarlarıyla barışma yolunda büyük bir adım attılar, belki de son adımı attılar; çünkü Slavcılar Batı'yı kendilerine örnek alanların Avrupalı olma emellerini, hatta bu yolda en olmadık taşkınlıklarını, en aşırı çıkışlarını haklı görmeye, bunu milletin kendi emelleriyle bir tutmaya hazırdılar. Bu emeller milli bilinçle el ele gitmekteydi. Slavcılar ötekilerin taşkınlıklarına tarihin ve kaderin zorladığı bir tutum gözüyle bakarak olumlu bir anlam veriyorlardı. Öyle ki iş sonunda tartıya vurulduğunda (eğer günün birinde tartıya vurulacak olursa) Batılılaşmadan yana olanların Rus yurduna, Rus bilincine ettikleri hizmetin hiç de küçümsenemeyeceği, anayurtlarını yürekten seven, bugüne kadar belki de aşırı bir kıskançlıkla onu "yabancı Ruslar"dan korumak için mücadele eden su katılmamış Rusların hizmetlerinden hiç de aşağı kalmadığı görülecekti. İki parti arasındaki çatışma-

nın, aralarında patlak veren tatsız kavgaların hep birbirlerini yanlış anlamalarından ileri geldiği artık kesin olarak belirtiliyordu. "Olay" herhalde bu olacaktı. Konuşmamın sonuna geldiğimde toplantıda hazır bulunan Slavcılık akımı sözcüleri ileri sürdüğüm bütün can alıcı noktalarda benimle hemfikirdiler. Şimdi diyorum ki –konuşmamda da söylemiştim– atılan bu yeni adımın şerefi (barışmayı sahiden istemek de bir şereftir, isteyen için) bu yeni sözün değeri deyin isterseniz, yalnız beni değil, bütün Slavcılık hareketini, "partimiz"in yolunu ve amacını yüceltmektedir. Slavcılık akımını tarafsız bir gözle inceleyenler bunun böyle olduğunu açıkça görmüşlerdir. Slavcılar konuşmamda dile getirdiğim düşünceye açıktan açığa olmasa da birçok defa dikkati çekmişlerdi. Benim yaptığım, en elverişli zamanı yakalamak oldu. Şimdi sonuç şu: Eğer Batılılaşmadan yana olanlar bizim düşünce yönümüzü kabul eder, görüşlerimize katılırlarsa hiç şüphe yok iki parti arasındaki bütün anlaşmazlıklar silinecek. İki tarafın üzerinde kavgaya tutuşacağı bir şey kalmayacaktır. Çünkü İvan Sergeyeviç'in dediği gibi, "Bugünden sonra her şey açığa çıkmıştır." Tabii bu açıdan bakınca konuşmam bir "olay" sayılabilirdi. Ne var ki "olay" kelimesi coşkun bir heyecan anında, yalnız bir tarafın ağzından çıktı. Öte yandakiler bunu kabul edecek mi, birleşme ülküsü gerçek olacak mı, orası belli değil. Konuşmam sona erince bir koşu yanıma gelip beni kucaklayan, elimi sıkan Slavcıların yanında Batılılaşma hareketinin şu sıralarda önde gelen temsilcileri de vardı. Hepsi Slavcılar'dan hiç de aşağı kalmayan bir içtenlik ve heyecanla elime sarıldılar, konuşmamın bir deha eseri olduğunu söylediler; kelimeyi defalarca tekrar ettiler. Fakat korkarım bu kelime bir heyecan anında birdenbire akıllarına geldi. İleride bu düşüncelerden cayarlar diye korkmuyorum, bunun doğru olmadığını biliyorum çünkü. Övgüleri beni kandırmadı. Onun için bugün be-

ni dâhi sanıp sonradan hayal kırıklığına uğrarlarsa ben bunu hoş görmeye dünden hazırım. Fakat olabilir ki kendi başlarına kalıp biraz düşündükten sonra şöyle diyeceklerdir: –dikkat edin, o gün gelip elimi sıkanlardan söz etmiyorum; genel olarak Batılılaşma ülküsüne bel bağlayanları düşünüyorum– "Hah, işte, sonunda kabul ettin ki, onca tartışma ve anlaşmazlıktan sonra şimdi gördün ki bizler Avrupalı olalım diye çırpınmakta haklıyız. Gördün ki bizim sözlerimizde de gerçek payı var. Onun için indirdin şimdi yelkenleri suya! Eh, haklı olduğumuzu kabullendiğini görünce memnun oluyoruz. Doğrusu bu çok iyi senin için. Hiç değilse sende biraz akıl olduğunu gösterdin. Biz de bunu hiçbir zaman inkâr etmemiştik. İnkâr eden alıklar yok değil aramızda ama bundan kendimizi sorumlu tutmaya ne niyetimiz var ne de buna gücümüz yeter. Yine de..." Görüyorsunuz burada bir "yine de" daha geliyor. Hemen durumu açıklamak gerek. Durum şu: Ortaya attığın iddiaya ve vardığın sonuca göre bizler taşkınlıklarımızda dahi sözde milli bilincin gösterdiği yoldan gitmişiz, nasıl olduysa bu milli bilinç bize öncülük etmiş. Bu sözlerin zihnimizde şüphe uyandırmakla kalmıyor, daha ileri gidiyor; bir kere daha, seninle anlaşmanın imkânsız olduğunu görüyoruz. N'olur şunu iyice kafana yerleştir: Bize öncülük eden, Avrupa'dır, Avrupa'nın bilimi, Petro'nun devrimleridir, halkın bilinci değildir. Biz yolumuzda giderken bu bilinci ne gördük, ne işittik; tersine onu nerede gördüysek olduğu yerde bırakıp tabana kuvvet kaçmaya baktık. Daha baştan yolumuzu kendimiz seçtik; Rus halkını evrensel sevgi ve insanlık birliğine götüren içgüdülere filan hiç kulak asmadık. Bütün o demin söylediklerin vız gelir bize. Rus halkında biz, artık açık konuşalım, bilinçsiz bir sürü niteliği görüyoruz sadece, yani eskiden ne gördüysek şimdi de onu görüyoruz. Hiçbir şey yok bizim ondan öğreneceğimiz. Tersine, Rusya'nın daha iyiye doğru yol al-

masına engel olduğuna inanıyoruz. Rus halkı yeniden yaratılmalıdır. Bunu halkın canlılığına dokunmadan başaramazsak, hiç değilse tepeden inme zor yoluyla gerçekleştireceğiz. Rus halkı bizim sözümüzü dinlemeyi öğrenecektir. Onun için de tam şu sırada Avrupa ülkelerinde gördüğün toplum düzenini benimsememiz gerekiyor. Aslına bakarsan milletimiz her zaman olduğu gibi bugün de yoksul ve perişandır. Bu milletin kendine özgü bir kişiliği, kendi yarattığı bir ülküsü olamaz. Halkımızın tarihi baştan aşağı bir saçmalıklar panayırıdır. Sen tutmuş bu tarihten Allah bilir neler çıkarmışsın! Ama biz, yalnız biz tarihe ayık kafayla bakan adamlarız. Bizim gibi bir milletin tarihi olmamalıdır. Tarih diyebileceği ne varsa ardında, bu millet bir an önce onu unutmalı, tarihine sırtını dönüp ondan nefret etmelidir. Yalnız aydın toplumların tarihi olur. Halk bütün gücüyle, bütün varlığıyla aydınlara hizmet etmekten başka bir şey düşünmemelidir.

Bak, telaşa kapılmanın, bağırıp çağırmanın hiç faydası yok. Halk bizim sözümüzü dinlemelidir diyorsak, halkı boyunduruk altına almak istemiyoruz. Hayır, bin defa hayır! Böyle olur olmaz sonuçlar çıkartma bizim sözlerimizden. Biz insancıl kişileriz, biz Avrupalılarız, bizim kadar sen de biliyorsun bunu. Niyetimiz halkı yavaş yavaş, günden güne, sırası geldikçe kalkındırmaktır. Halkı kendi seviyemize yükselterek, giriştiğimiz bu işi başarıya götüreceğiz. O vakit halkın milli benliği bugünkünden başka olacak. Halkın milli benliği, halkın gelişmesi tamamlanınca meydana çıkacak. Eğitimin temellerini atacağız; biz nereden başladıysak halkı da oradan başlatacağız. Halka geçmişini inkâr ettireceğiz. Bizim zorumuzla bu halk geçmişine lanet okuyacak. Halktan birini okur-yazar kılar kılmaz ona Avrupa'nın tadını tattıracağız. Avrupa ile, Avrupa hayatının inceliğiyle, kültürüyle Avrupa'nın gelenekleri, giyimi kuşamı, içkileri, danslarıyla başını döndüreceğiz. Kısacası, bu halk ayağındaki çarıktan, iç-

tiği kvastan, eski şarkılarından utanacak, yerin dibine geçecek. Halkın şarkıları arasında dört başı mamur şaheserler yok mu? Elbette var. Yine de okur-yazar köylüye vodvil söyleteceğiz biz, sen çatla patla istersen! Yani her çareye başvurup halkın zayıf noktalarına dokunacağız (bize de öyle yaptılardı) ki zamanla halk bizim olsun. Halk bizim olunca geçmişinden utanacak, geçmişine bin lanet okuyacak. Geçmişine lanet okuyan her kimse bizdendir, işte parolamız! Halkı kendi katımıza çıkartma yolunda bir kere harekete geçtik mi, gerisi kendiliğinden gelecektir. Halk aydınlığı kaldıramazsa "halkı yok ederiz". Çünkü o zaman halkımızın her türlü değerden yoksun, vahşi bir sürüden başka bir şey olmadığı, halkı söz dinlemeye zorlamaktan başka çare kalmadığı anlaşılacaktır. Hani, var mı başka bir çare? Gerçek, yalnız aydınların ve Avrupa'nın elindedir. Sen seksen milyon insanınla övün dur istediğin kadar. Seksen milyon, yüz seksen milyon! Hepsi önce Avrupa gerçeğine hizmet etmeyi öğrenecek. Çünkü bundan başka bir gerçek yoktur ve olamaz. Senin milyonların gözümüzü korkutmuyor. İşte son, işte kesin kararımız! Bütün çıplaklığıyla karşında. Şaşmıyoruz bundan. Senin vardığın sonuçları kabullenip senin yanın sıra o acayip Ortodoks dininden, o ipe sapa gelmez palavralardan söz açamayız biz. Hiç değilse bizden bunu bekleme. Hele bu zamanda! Avrupa'nın, Avrupa biliminin aydın kafalı ve insan yürekli bir Allahsızlığa vardığı, bizim de Avrupa'nın izinde gitmekten başka çaremizin kalmadığı bir zamanda.

"Onun için, ehem... konuşmanda bizi övdüğün kısımları bir yere kadar anlayışla karşılarız istersen. Görüyorsun işte, sana karşı bayağı kibar davranıyoruz. Kendinden, o kendine layık 'ilke'lerinden söz ettiğin kısımlara gelince, kusura bakma ama hiçbirini kabul edemeyiz."

Yazık ki varabileceğimiz tek sonuç budur. Tekrar ediyorum, bütün bu sözleri o gün elime sarılan Batılılaşma savu-

nucularına yakıştırmak, hatta aralarında en ilerici olanların büyük çoğunluğuna yakıştırmak benden uzak olsun. Hepsi de Rus işçileri, su katılmadık Rus yurttaşlarıdır. Ama o köklerini koparmış, yersiz yurtsuz kalmış olanlar, o sizin Batılı kafalarınız, vasat adamlar, sokaktaki adamlar, bu ülkü-yü ayağa düşürenler, sayıları denizde kum gibi artan önderleriyle, teşkilatlarıyla hep buna benzer sözler edeceklerdir, belki de etmişlerdir (Mesela din konusunda geçen gün bir gazete o malum nükte anlayışıyla ne diyordu biliyor musunuz? Slavcılar sözde bütün Avrupa'yı Ortodoks dinine katıp yeni baştan vaftiz etme hülyasındaymışlar!). Fakat gelin silkip atalım bu karanlık düşünceleri kafamızdan, umudumuzu Avrupa'ya inanan önderlere bağlayalım. Vardığımız sonuçların yarısını, kendilerine bağladığımız umutları kabullensinler, hepsini baş tacı eder, hepsine kalbimizi veririz. Söylediklerimizin yarısını benimsesinler yeter. Rus bilincinin bağımsızlığını, kendine özgü yanını kabul etsinler, ağırlığını duysunlar, onu evrensel birlik yönüne iteleyen insancıl eğilimini görsünler, kavgaya tutuşmamız için bir neden kalmayacaktır, hiç değilse önemli bir neden kalmayacaktır. İşte o zaman konuşmam sahiden yeni bir olayın başlangıcı olabilir. Benim yaptığım konuşma değil, son defa tekrar ediyorum (buna layık değildi benim sözlerim) fakat yüce Puşkin'i anmak ve kutlamak için o toplantıda bir araya gelişimiz yeni bir olayın başlangıcı olabilir; geleceğe bakan büyük amaç yolunda bütün taşkın gönüllü Ruslarla aydın kafalı Rusların el ele vermesi! Olay budur.